

ETO: 821.511.141-31SEPSI L.
599.89:62-112
DOI: 10.19090/hk.2025.1.86-96

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

TÓTH Ágota

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
toth.agota@ff.uns.ac.rs
ORCID 0000-0003-1235-305X

MICÉLIUMSZÁLAK ÁLTAL MOZGATOTT MARIONETTSZÍNHÁZ

Ember-gépek Sepsi László Termőtestek című regényében

A marionette theater controlled by mycelium strands

Human-Machines in László Sepsi's Termőtestek

Marionetsko pozorište pokretano micelijumskim vlaknima

Ljudi-mašine u romanu Termőtestek Lasla Šepšija

Sepsi László 2021-ben megjelent *Termőtestek* című spekulatív hibrid regénye abba a különös helyzetbe hozza olvasóját, hogy kénytelen legyen megkérdőjelezni saját emberi pozíciójából fakadó perspektíváját azáltal, hogy cselekménye szubverzív módon jeleníti meg humán és nonhumán szereplők egymásra hatását, a történet és az általuk lakott város alakulását. A tanulmány ezeknek a transzgresszióknak a működését vizsgálva foglalkozik a regénynek azokkal az aspektusaival, amelyek rezonálnak a kortárs poszthumán és ökológika által felvetett jelenségekre, és megpróbálja elhelyezni ezeknek a filozófiai, kultúraelméleti irányzatoknak egy-egy kiemelt gondolatkörében.

Kulcsszavak: poszthumán, hibridizáció, ökológika, horror, automatizáció

Poszthumán transzgresszió, gótikus rettenet

„Mindig van olyan korlát, amelyhez az egyén igazodik, amellyel azonosul. Elfogja az irtózat a gondolatra, hogy ez a korlát eltűnhet” (Bataille 2001, 182). A kortárs poszthumanista diskurzusok egyik központi fogalma a határsértés. Az

én és a másik, az emberi és állati, organikus és technikai, élő és holt, természetes és természetellenes stb. dichotómiapárok közötti transzgresszió jellegzetes témái a kortárs művészeteknek is. Sepsi László 2021-ben megjelent *Termőtestek* című regénye írástechnikáját, műfaji jellegzetességét tekintve is határsértő, hiszen a kortárs magyar prózába a kétezertizedes években berobbanó spekulatív hibrid (Nemes Z. 2021) szövegek körébe sorolható, ezenkívül a regény az ember(ség) határaitra kérdez rá, a humanista emberképet forgatja ki. A tanulmány a regényben megjelenő ember – növény – állat – gép határvonalakon való fluktuációval és az ember mint körülhatárolt entitás problematikájával foglalkozik.

A hagyományos humanista gondolkodás szerint az ember autonóm, morális és racionális – ebből kifolyólag felsőbbrendű lény, és a történelem „többszörféle az emberi cselekedetek eredményének” tekinthető (Horváth–Lovász–Nemes Z. 2019, 15). Létrejött tehát egy ontológiai szakadék, egy áthatolhatatlan határ az emberi és nem-emberi élőlények között. Ugyanakkor a humanista testkánnon szerint az emberi test is lehatárolt, önazonos egység. A poszthumanizmus ernyőfogalma alatti diskurzusokat ezzel szemben éppen „az ember mint »rögzítetlen és változtatható« entitás teoretikus kiindulópontként való értelmezése” (Horváth–Lovász–Nemes Z. 2019, 17) köti össze. Sepsi László regénye az ember decentralizálását a gombok sem nem növényi, sem nem állati köztes létformájának irányából közelíti meg, és építi bele egy „komplex, hálózatos relationalitásba” (Kiss 2018, 461).

Ugyanakkor igen nehéz vagy talán lehetetlen elgondolni, megfogalmazni az ember decentralizált helyzetét, nem is beszélve az emberen túlról. Egyrészt a fenyegetettség, másrészt az önközpontú nézőpont és nyelvbe zártság nehezíti a poszthumán, nonhumán perspektíva felvételét, amely rámutat az ember természeti és technológiai környezetével egymást alakító kapcsolatára, folyamatos mássá levésére és komplex hibridizációjára. „A poszthumán filozófia igyekszik feloldani a modernitás során megszilárdult dualitásokat az ember és a nem-ember, a biológiai organizmus és a gépek, valamint a fizikai és a nem fizikai valóság között” (Horváth–Lovász–Nemes Z. 2019, 24). Az élő és életetlen, ember és báb, ember és gép ellentét egymásba fonódásának lehetőségét Freud kísértetiesnek nevezte, ennek a hibridizációnak, mutációnak a képe a horrorirodalmat is folyamatosan ellátja témával.

Az antropocén korának határához közeledve – amikor az emberi tevékenység visszafordíthatatlan változásokat idéz elő a bolygó ökoszisztémájában – meghatározóvá válik a szorongató félelem tapasztalása:

Egyfelől az emberközpontúság meghaladására tett kísérlet radikális újszerűsége jelent egy kísérteties, hátborzongató tapasztalatot, hiszen –

Nick Land kifejezését használva – a Kívüliségre való ráébredés tapasztalata egy elmozdított, dekonstruált, lefejezett középpontból indul ki. Másfelől a Kívüliség az antropocén korszakában egy elsötétült, szörnyeszerű, fenyegető entitás, amely komplexitásánál és hibriditásánál fogva nehezen megközelíthető (Horváth 2020, 223).

Horváth Márk fenti sorai az ökológikáról írt tanulmányából származnak. Az ökológikában a gótikus irodalom természetábrázolásának elemei (elhagyott, kietlen tájak, kísérteties, fenyegető erdők stb.) ötvöződnek az antropocén kor emberének természetpusztítását követő, szintén kísérteties és fenyegető környezetvíziójával. Az ökológikus ábrázolásnak azonban többet kell jelentenie a klasszikus (18–19. századi) gótikus irodalom sablonos világábrázolásánál, ugyanis míg akkor a természet fenyegető jelenléte inkább szimbolikus jelentéssel bírt, a 21. században (a posztmodern gótika idején) már szó szerinti valóságot jelent. Az irányzat teoretikusai szerint meg kell haladni a „stíluselemmé és felszínes jeggyé silányított gótikafogalmat”, és abból át kell menteni az „iszonytató lényegiséget, a rettenetet magát” (Horváth 2020, 236).

Az ökológika azzal, hogy a környezet egészét sötét és fenyegető entitásként mutatja be, újra középpontba állíthatja a rettenetet. [...] A *Gothic-postmodernism* a műfajok hibridizációjának szörnyszerűségében, valamint a rettenet által kiváltott „gótikus fenségesben” látja a kortárs gótika fogalom lényegiségét. A gótika posztmodern feladata lenne, hogy „felerősítse a rettenet gótikus nyelvét” egy olyan korban, amelyet horrorisztikus események járnak át (Horváth 2020, 236).

Humán perspektíva, nonhumán hibridizáció Höksringtonban

Sepsi László regényének tematikáját, szerkesztését, narrációs technikáját alapvetően a poszthumanista diskurzusokban is tematizált jelenségek szervezik. A regény látszólag egy hagyományos humanista narratíva: a szereplői hús-vér emberek, akik családokba vagy érdekcsoportokba rendeződve próbálnak minél előnyösebb pozícióhoz jutni a várost a történet kezdete előttig uraló család megsemmisülését követően. Ahogyan azonban haladunk a történetben, időről időre fel-feltűnik egy, az emberi világtól elkülönülő rejtett hálózat, ami egyre erőteljesebb hatást mutat a történet minden szintjén, majd egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a szereplők nem saját döntéseik, akaratuk szerint élnek, hanem csak végrehajtói a mélyben munkálkodó, mindent átszövő rendszernek.

A regény a Höksring nevű városban játszódik, amit az elbeszélés idejéhez képest nem túl távoli múltban alapított az Ergot família testvérpárja, Armond és Priapisz, akiknek menekülniük kellett a szülőföldjükről Priapisz bűnei miatt. (A család neve beszélő név: az LSD alapanyagát az ergotalkaloidok vagy anyarozs-alkaloidok alkotják.) A két férfival Armond családja is menekült: felesége és három lánya, végül egy erdőben egy lakatlan kunyhót találtak, amelybe beköltöztek. Ez pecsételte meg a család sorsát: ekkor indult el látszólagos felívelésük, a gombákkal való együttműködésük következtében, de ez a társulás hosszabb távon a család vesztét okozta, ugyanis a regény által felölelt időben a gombák nemcsak a környezetüket, hanem magukat az embereket is táptalajukká változtatták. A kunyhó „kerekded” volt, inkább gombára, mint házra hasonlított. „Nem találták nyomát, hogy valaha élt volna ember benne. [...] Mintha valaki olyan építette volna azt a kunyhót, akinek fogalma sem volt róla, mit jelent lakni, fogalma sem lett volna arról, hogyan él valójában az ember” (Sepsi 2021, 94).

Volt viszont benne egy lejárát, a barlang falán pedig sokféle gomba tenyésztett. A család tehát beköltözött, és étkükül a gombák szolgáltak. Hamarosan azonban egy farkasfalka találta meg őket, ám amikor az emberek és farkasok közötti nyílt harcra került volna a sor, a farkasok belsejéből gombák törtek elő, és az egész falkát elpusztították. „Höksring ekkor mutatkozott meg először az Ergot családnak a maga igaz valójában” (Sepsi 2021, 99).

Az Ergotok tehát megalapították Höksring városát, gombakereskedőkké és a város uraivá váltak, a regény elején azonban családi házukkal együtt egy robbanás során a levegőbe repültek. A regény tehát egy spekulatív, pontosabban spekulatív hibrid szövegtest. Nyelvében, szerkezetének tudatosságában, kidolgozottságában, narrációs technikájában szépirodalmi, tematikájával többféle zsánert képvisel, ugyanakkor szerkesztésmódjára a szépirodalmi kimunkáltsága mellett jellemzőek a zsánერიrodalmi megoldások is. A műfaji hibridizációra jellemző, hogy egyik elem sem válik uralkodóvá, így van ez a *Termőtestek*ben is. A városi környezetben játszódó, a fantasztikusát realista technikával elbeszélő elem az urban fantasy zsánert képviseli. A történetben fontos szál a bűnügyeket felgöngyölíteni igyekvő kiegészítő, cinikus nyomozó gyengéd vonzalma (Hubert Vahhson) a bordélyházat irányító Nesseria Noplur iránt, aki egy femme fatale típusú nő – ez a noir vonala a regénynek. Az embereket és a várost módszereken felemésztő gombák szörnyszerű jelenléte, az ehhez kapcsolódó betegség-képzet a biohorror, az ökológia és a weird elemeit hordozza. A nagy számban előforduló gyilkosságok, csonkolások, kínzások részletező, érzékeket borzoló megjelenítése, a szereplők jellemzően antiintellektuális habitusa a trash kultúra felé is megnyitja az értelmezési horizontot. A történet felszínén folyik a hatal-

mi harc a gombaterjesztés előjogának megszerzéséért, vagyis úgy tűnik, hogy az események tétje az, hogy melyik csoport teszi rá a kezét a gombaüzletre, valójában azonban a történet szálait a gombák szövik, ők a rejtett aktánsok.

Az elsőfokú narráció a regény jelen idejű cselekménye, amely a pillanatnyilag be nem töltött hatalmi pozícióért zajló harcokat mutatja be heterodiegetikus narrátori szemszögből, egy rendkívül szövevényes szereplő- és cselekményhálózaton keresztül. A felszámolt uralkodó család legifjabb tagja túlélte a robbanást, de erről senki nem tud, és most a föld alatti barlangrendszerben emlékezik vissza a nagyapja meséire a család és a város történeteiről – ez képezi a másodfokú narrációt, a nagyapa homodiegetikus narrálásával. Létezik egy metadiegetikus narrációs szint is, ugyanis a nagyapa időnként idéz az ő apja által írt *Vallomások* című családtörténetből. A város történetével több szereplő is foglalkozik, az ő meséik is, és az általuk más, a város történetéhez kapcsolódó írott szövegek és képregények felidézése is árnyalja a képet és a narrációt. A szövevényes kapcsolatrendszer szereplők, idősíkok, térbeli szintek és szöveg-előzmények között egyrészt kialakít egy transztextuális olvasási és értelmezési módot, másrészt érzékelteti a regénynek azt az alapproblémáját, hogy a felszíni történetek, azaz az emberek által irányított események tulajdonképpen lényegtelenek. Valójában a mélyben – a föld alatt és a bőr alatt – mindent átszönek a gombák micéliumszálai, és bármi is történjék, minden a gombák szaporodását és az emberek pusztulását idézi elő. A gomba Höksring metaforájaként is szerepel, a város az alapítótörténetek szerint egy télosszal és tudattal rendelkező entitás, amely a regény végére már nemcsak a talaj alatti térre hálózta be, de teljesen átszövi a felszín feletti – emberi – világot is. A következő részlet az ember által alkotott és a gomba által alakított táj határának egybemосódását mutatja, és érzékelteti ennek a mutációnak a hátborzongató rettenetét is:

A magasból szemlélve Höksring természete nyilvánvaló, hogyan is nem vették észre ezt a fölötté elhúzó repülőgépek; a kanyargós utak és a korhadt fatönkön terjedő nyálkagomba hasonlatosságát, a meiózissal sokasodó egyforma épületeket, amelyek mind az ég felé törnek, hogy minél magasabbról szórhasák szét gyermekeiket a szélben. A föld alatt rejtőző micélium finom szabályszerűségeit, ahogy a tápanyagok és az életkörülmények függvényében irányítják a felszín fölötti életformák kialakulását. Sűrű telepek és elszórt foghíjtelkek magányos, sorvadozó létesítményekkel; körök, félkörök, spirálok és összekuszálódott fonálgombolyagok, megannyi előre elkészített alaprajz az öntelt emberi építéseknek, akik azt hiszik, alkotásaik matematikai szükségszerűségek és önnön kreativitásuk összeházasításából fakadnak (Sepsi 2021, 489–490).

A fokalizátor ekkor Gris Noplur, a regénynek az a fiatal férfi szereplője, aki már a történet elején is függőként jelenik meg: szex- és drogfüggő, pontosabban ahogyan a város lakóinak nagy része, ő is az Ergotok gombájának a függője. Szenvedélybetegségeinek kiszolgáltatva követi el súlyosabbnál súlyosabb bűnait, amelyek lavinaszerűen indítanak el egyre-másra a környezetében is szörnyű rémtetteket. Az ő nézőpontjából, antropomorfizáló nyelven megfogalmazva látjuk a várost úgy, mint amit a gombák tudatosan vesznek birtokba, ami néhány másik szereplő számára is evidencia, a város történetének több írott szövege is utal erre. A regény jelentésrétegeinek első szintjén maradván értelmezhető is úgy a történet, hogy Höksring lakóinak sorsa kezdettől fogva a gombák „kezeben” volt, okkal és céllal hálózta be az emberek életét. Az intelligenciát hajlamosak vagyunk emberi kiváltságnak tekinteni, ebben az értelmezésben pedig emberi intelligenciát tulajdonítunk a gombáknak, ami az antropocentrikus nézőpont következménye. A gombák terjeszkedésének megakadályozását talán éppen az ettől a szemlélettől való elszakadás képtelensége teszi sikertelenné.

A populáris kultúra, különösen a science fiction vagy a tágabb értelemben vett spekulatív fikció bőségesen szolgáltat példát idegen életformákkal való találkozásra. Ugyanakkor az sem újkeletű, hogy öntudat nélküli életformákat egyfajta nem emberi intelligenciával ruházzunk fel: működhet egy egész ökoszisztéma is szuperintelligenciaként, amely kiszámíthatatlan és idegen a vele kapcsolatba kerülő emberek szempontjából. [...] A *Termőtestekben* nem pusztán külső fenyegetésként jelenik meg a gomba, hanem *cselekvésre képes* szereplője is az elbeszélésnek: városméretű, hálózatszerű, ugyanakkor nem emberi intelligenciaként tételeződik a cselekményben. Közömbös az emberi szereplők sorsa iránt, és nem ismeri az individuális célokat. Kollektív szerveződést képvisel, amelynek nincs más „célja”, mint életben maradni és terjeszkedni. Éppen ez teszi kiszámíthatatlanná és fenyegetővé a szereplők nézőpontjából (Borsos 2024, 189–190., kiemelés az eredetiben).

Az egyik szinten tehát azt látjuk, hogy az emberek teljes élete lényegtelen, mert pusztán táplálékkul szolgálnak a gombák számára. A regény egyik visszatérő mondata: „Megöl minket, hogy megehessen minket. Ez vagyunk neki, langyos trágya és nyirkos termőföld” (Sepsi 2021, 575). A város lakói többnyire azoknak a pszilocibin gombáknak a függői, amihez az Ergotok által jutnak, a gombák tehát így is pusztítják az embereket, másrészt viszont a történet kezdetétől fogva egyre több helyen: épületeken, könyveken, állatokban, emberekben jelennek meg, hogy aztán a regény végén mindent ellepjenek és feleméssze-

nek. A humanista világrend szerint az ember a történelem irányítója, és ő az, aki azáltal, hogy elfogyasztja az állatokat és növényeket, uralma alatt tartja azokat, Sepsi regényében ez a rend is felborul: az emberek ugyan elfogyasztva a gombákat testükbe építik azokat, ám a gombák is termőtalajként viszonyulnak az emberekhez, és végül ők lesznek a túlélők. A testi egybeszövődés mellett a gombák története is beépül az emberek történetébe, hiszen Höksring város története egyúttal a höksringi gombák története is. A regény szövetének sok szálát fiktív paratextusok adják. Ezeknek nagy része már címében is mutatja a város és a gombák nagyjából azonos szerepét. A három alapmű, amire legtöbbet hivatkoznak a szereplők, és idéznek is belőle: *Höksring gombái* (szerzője Efromm Felcibar), *Vallomások* (szerzője August Ergot), *Városunk története* (szerzője Demer Derleth), rajtuk kívül fontos szerepe van még egy képregénynek, amelynek a címe: *Kéreg*. Egy olyan emberről szól, aki furcsa betegségben szenved: bőrfelületén gombák tenyésznek, emiatt testfelszíne érzéketlenné vált, ami a gondolkodására is kezd áttérjedni. A regény szereplői is ugyanilyen módon távolodnak el mindattól, amit emberinek nevezhetünk, és válnak érzéketlenné. Abban azonban egyáltalán nem lehetünk biztosak, hogy ez a gombák miatt van így, vagy már eleve magukban hordozták ezt, aminek a gombák fizikai térnyerése csak a belső lényegük láthatóvá válása. Az írott és elmondott, legendákként élő történetek szerepe a regényben hangsúlyos, amit az is erősít, hogy a gombák – a barlangon kívüli – első megjelenési helye Zedmork könyvtára, ahol mint kincseket őrzik a város alapítótörténeteinek kiadványait. Az egyik alapmotívációja ennek a szereplőnek az, hogy azért akar megszabadulni a gombáktól, hogy a könyveit megmenthesse, ami persze nem sikerül neki, így a regény végén nagy máglyát rak, és elégeti az összeset.

Automatizáció és elgépiesedés

Höksring városának lakói több szinten is elvesztették autonómiájukat, saját életük szervezése, irányítása kicsúszott a kezükből, ha egyáltalán birtokában voltak valaha is. Látszólag öntudattal rendelkeznek, és tudatos döntéseket hoznak, életüket azonban vagy a gombák, vagy egyéb automatizmusok (esetleg ez is, az is) irányítják. Az autonómia hiányát a nézőpontkarakteres szerkezet is tükrözi. A regénynek nincs hagyományos értelemben vett főszereplője, sok, egymással mellérendelő viszonyban álló szereplő (akinek a neve az adott fejezet címe) szemszögéből követjük az eseményeket. Ezek a szereplők három egymással rivalizáló család fiatal felnőtt tagjai. A négy fontosabb szereplő közül kettő teljes mértékben a gombák irányítása alatt áll, a másik kettő pedig

a családi minták befolyása alatt: egyrészt a családi érdek érvényesítése mozgatja őket, másrészt pedig ezen érdekek érvényesítését a kapott minták alapján, az általuk megszokott módszerekkel igyekeznek elérni. Rajtuk kívül vannak olyan hasonló korú szereplők, akik így vagy úgy valamelyik család érdekszférájához tartoznak, vagy a hatalmi harc áldozataivá váltak, akiket az ezek miatt a sérelmek miatt bosszú irányít: ugyanúgy nem tudják ők sem függetleníteni magukat, döntéseiket, cselekedeteiket ezek alól a befolyások alól.

A regény néhány helyen a város ismeretlen átlagos szereplőin keresztül is felmutatja az automatizmusokat, mintegy egységesítve a városra vonatkozóan az ember-gép megféleltetést.

A lámpa zöldre váltott, és a kéttucatnyi kisgyerekből álló csorda nekivágott a zebrának. Edwin mögött kinyílt a Békesség Bt. üvegajtaja, majd az egyik sírásó lépett ki rajta, morogva piszkálgatta a körme alá szorult koszt, és ő is figyelni kezdte a zebrán haladó gyerekcsapatot. Amikor mind átérték, és a lámpa újra pirosat mutatott, a sírásó morgott néhány szót, és visszahúzódott az épület belsejébe. Fáradt mozgásával a kakukkos óra mardarára emlékeztetett, melyben már rég elrozsdált a rugó (Sepsi 2021, 107).

Az automatizmus tehát működik az egyének szintjén, mindenkinek a maga sorsa alakulása szerint, működik a város szintjén – amit a fenti idézet is szemléltet –, és működik a gombák által is, amelyek azonkívül, hogy mentálisan hatalmuk alá vonják a városlakók nagy részét, fizikailag is fokozatosan kiszorítják a humán szereplőket a városból. Az emberek azonban annak ellenére sem veszik ezt tudomásul, hogy nyilvánvaló jelei vannak. Az Ergotok úgy értelmezik a gombákkal való együttlétet, mint szövetséget. „Abel szövetségről beszélt, ők és a város, ők és Höksring, együtt, a közös célért, amely homályos ugyan, de mindannyiuknak előnyös. De Gris tudta, hogy Höksringnek nem szövetségesek kellene, hanem szolgák” (Sepsi 2021, 492).

A regény egy olyan apokalipszist mutat be, ami csak az ember számára apokalipszis, helyüket ugyanis átveszik a gombák mind az épített környezetben, mind az élőlényekben: emberekben, állatokban. Ahogyan az alapítótörténet kezdetén a farkasokból gombák nőttek ki, úgy a regény végén ez a transzgresszió megtörténik emberekkel is. Például az Ergot család utolsó élő tagja, Déniel Ergot a robbanás után a ház alatti barlangban lesz lassan a gombák termőtalajává: „Ha létezett is határ Déniel, Déniel fájdalma és az őt körülvevő sötét barlang és annak gombái között, az halovány volt, elmosódott és megragadhatatlan, ő pedig csak volt, várt és gyógyult” (Sepsi 2021, 365). Vagy egy kerekesszékekben ülő szereplő, Ozmond, aki dokumentálja is a Höksringben történeteket:

„A combcsontjára nézve képtelen volt eldönteni, hol ér véget a saját teste, és hol kezdődik a gomba anyaga” (Sepsi 2021, 571).

Sepsi László regénye humán és nonhumán ahhoz hasonlatos közös „táncát” mutatja be, amiről Heinrich von Kleist ír *A marionettszínházról* című esszéjében (Kleist 2013). Az esszé narrátora megrökönyödve hallgatja C... urat, a marionettbábost, aki az általa mozgatott marionettek mozgásának bájáról és kecsességéről beszélt. A kecsesség ugyanis tudvalevőleg kizárólag emberi mozgásra lehet jellemző, a báb leginkább kísérteties, de semmiképpen nem kecses. Höksring gombái és emberei egyaránt uralomra törnek. Az emberek válogatott kegyetlen módszerekkel irtják egymást, a gombák csendesen és szelíden veszik át a hatalmat:

A farkasok vonítottak és nyűszítettek, az egyik futni próbált, de megbotlott és a hátára hemperedett, mire pedig megint talpra állt volna, hasának legpuhább részéből bukkant elő egy egész bokor, a szárazak kidugták fejüket a csapzott szőrből, és csak nőttek és nőttek, miközben a hatyúk násztáncára emlékeztető gyengéd hajlongással kerülgették egymást (Sepsi 2021, 98).

Az ember decentralálása, határfelületeinek elmosódása, a mással vagy a nem-élővel összefonódó mássá-levése talán azért olyan félelmetes, mert azt az illúziót töri össze, hogy az ember irányítja a saját történetét, ami az antropocén korában a bolygó történetét is jelenti. Sepsi regényében az embernek abbéli szándéka fullad kudarcba, hogy kezében tartsa és irányítsa az eseményeket, a természet, pontosabban a gombák, ezek a nehezen behatárolható se nem állat, se nem növény élőlények vitálisabbnak, evolúciós potenciáljukat tekintve sikeresebbnek bizonyulnak. A hanyatlófélben lévő antropocén horizontján feltűnő poszthumán kor az ember számára mindenképpen horrorisztikusnak tűnik: lehet biohorror, mint Sepsi regényében, esetleg techno- vagy kiberhorror. Bármelyik forgatókönyvet is nézzük, leginkább az attól való félelem jelenik meg bennük, hogy az ember kezéből lassan kicsúszik az irányítás. Akár a természet, akár a technológia veszi át az irányítást. „Könnyen előfordulhat az is, hogy az ember maga szintén erőforrássá válik, felhasználható energiatömbbé” (Horváth–Lovász–Nemes Z. 2019, 195). Előbbi esetben „langyos trágya és nyirkos termőföld”, utóbbiban információ és digitális kód formájában.

A regény ökológikus rettenetét az ember határainak felbontása, a nem emberi létformákkal való feltartóztathatatlan hibridizációja idézi elő. Ez a – humanista nézőpontból – tisztátalan keveredés jellemző az antropocénre, amely korra Donna Haraway használja a chthulucén kifejezést is, és így jellemzi: „a chthulucén nem záródik önmagára, nem alkot kerek egészet, érintkezési zónái áthatóak, és

folyamatosan tekervényes végtagokat bocsátanak ki magukból” (idézi Horváth 2020, 237). Horváth Márk az ökológikát a chthulucénnel hozza összefüggésbe, és Graham Harmanra hivatkozva emeli ki a horror kapcsán, hogy annak „elsődleges jellemzője a hozzáférhetetlenség” (Horváth 2020, 237), majd rámutat:

Sem a chthulucénhez, sem Chthulhuhoz nem tudunk közvetlenül hozzáférfközni, ez kölcsönöz a létezőnek kísértetiességet, baljós jelleget. Nem kapunk konkrét képet arról, micsoda Chthulhu, csupán valami, ami hasonlít több entitás egyvelegére. Ugyanígy a harawayi chthulucénben megnyilvánuló haldokló természet, és annak furcsa, hibrid lényei is visszahúzódnak a megismeréstől. [...] Úgy is értelmezhetjük a chthulucént, mint az antropocén tünetét, mivel az antropocén mint határvonal helyrehozhatatlan cezúra, diszkontinuitás, amelyben a temporális folyam megreked, iránytalanná és megtörtté válik (Horváth 2020, 237).

Nem tudhatjuk pontosan, hogy Sepsi László regényének történetében a humán és nonhumán hibridizáció mikor és hogyan kezdődött, nyilvánvalóan már jóval azelőtt, mielőtt ez a felszínen is egyértelműen manifesztálódott. A regény által kirajzolt ökológikus világkép felveti egy olyan jövő lehetőségét, amelyben az ember központi pozíciója végérvényesen megkérdőjeleződik.

Irodalom

- Bataille, Georges. 2001. *Erotika*. Ford. Dusnoki Katalin. Budapest: Nagyvilág.
- Borsos Bettina. 2024. Sporadikus szóródás Sepsi László *Termőtestek* című regényében. In *Poli-p: Poszthumán perspektívák*, szerk. Bartha Ádám, Horváth Márk. 189–213. Budapest: Kijárat.
- Horváth Márk. 2020. Az ökológika és az antropocén gótikus értelmezései. *Helikon* 66 (2): 223–239.
- Horváth Márk – Lovász Ádám – Nemes Z. Márió. 2019. *A poszthumanizmus változatai: Ember, embertelen és ember utáni*. Budapest: Prae Kiadó.
- Kiss Kata. 2018. A gondolkodás képének átformálása: Poszthumán praxis a 21. századi feminizmusban. *Helikon* 64 (4): 452–466.
- Kleist, Heinrich von. 2013. A marionettszínházról. Ford. Petra-Szabó Gizella. In *Próza*. 321–327. Pozsony: Kalligram.
- Nemes Z. Márió 2021. Spekulatív hibridek: A magyar prózapoétika spekulatív mutációja a kétezertizes években. In *Reáliák: A magyar próza jelene*, szerk. Deczki Sarolta, Vásári Melinda. 28–47. Budapest: Kijárat Kiadó.
- Sepsi László. 2021. *Termőtestek*. Pécs: Jelenkor.

A MARIONETTE THEATER CONTROLLED BY MYCELIUM STRANDS

Human-Machines in László Sepsi's Termőtestek

László Sepsi's speculative hybrid novel *Termőtestek* (Fruiting Bodies), published in 2021, places the reader in the unusual position of being compelled to question the perspective rooted in their own human viewpoint. The novel's plot subversively depicts the interactions between human and non-human characters, as well as the development of the story and the city they inhabit. This study examines the workings of these transgressions, focusing on aspects of the novel that resonate with certain phenomena raised by contemporary posthumanism and ecogothic discourse, and attempts to situate it within key ideas of these philosophical and cultural theoretical trends.

Keywords: posthumanism, hybridization, ecogothic, horror, automation

MARIONETSKO POZORIŠTE POKRETANO MICELIJUMSKIM VLAKNIMA

Ljudi-mašine u romanu Termőtestek Lasla Šepšija

Laslo Šepši u svom spekulativnom hibridnom romanu *Termőtestek* („Plodna tela”), objavljenom 2021. godine, dovodi čitaoca u neobičnu situaciju, u kojoj je primoran da preispita sopstvenu perspektivu proizašlu iz činjenice da je čovek. Radnja romana na subverzivan način prikazuje međusobni uticaj ljudi i humanoida, ali i razvoj priče i grada u kojem žive. Studija se bavi analizom ovih transgresija, fokusirajući se na aspekte romana koji rezoniraju sa pojavama koje pokreću savremeni posthumanizam i ekogotika, te nastoji da smesti roman u okvir istaknutih ideja ovih filozofskih i kulturoloških pravaca.

Ključne reči: posthumanizam, hibridizacija, ekogotika, horor, automatizacija

A kézirat beérkezésének ideje: 2025. febr. 15.

Közlésre elfogadva: 2025. ápr. 9.